

Fragmenten uit *Het verzameld werk 1941-1943*, Etty Hillesum (2021), red. Klaas Smelik.

1. 'En ik geloof, dat ik daarom ook geen angst heb in deze tijd, omdat alles wat er gebeurt me ergens zo nabij is, zo – hoe monstrueuze afmetingen het soms ook aanneemt – voortkomende uit de mensen en altijd weer tot iets menselijks te herleiden en daardoor zijn vele gedragingen niet angstaanjagend voor me, omdat ik ze altijd blijf zien als voortkomende uit de mens, uit iedere enkeling, uit mezelf, en daardoor is het alles te begrijpen en worden gedragingen nooit tot geïsoleerde gedachten, die niets meer met de mensen te maken hebben.' (p. 320)
2. 'En toen Liesl me dat alles vertelde, toen wist ik opeens: voor die Duitse soldaat zal ik vanavond ook moeten bidden. Eén van de vele uniformen heeft nu een eigen gezicht gekregen. Er zullen er nog meer eigen gezichten in hebben, waarop wij iets zullen kunnen lezen, wat wij begrijpen. En hij lijdt ook. Er zijn geen grenzen tussen de lijdende mensen, aan weerszijden van alle grenzen wordt geleden en men moet voor allen bidden.' (p. 490)
3. 'Ik zal me in mijzelf een nieuwe taal tezamenmeden en ik zal haar in mij bewaren, als ik niet de gelegenheid zal hebben iets neer te schrijven. Ik zal afstompen en weer tot leven komen en neervallen – en weer opstaan en misschien krijg ik dan heel veel later nog eens een rustige ruimte om me heen, die voor mij alleen is en dan zal ik er zo lang blijven zitten, ook al zou het een jaar zijn, tot het leven weer in me gaat borrelen en tot de woorden tot me zullen komen, die zullen getuigen van datgene, waarvoor getuigd zal moeten worden.—' (p. 540)
4. 'Van stervenden zal ik nog de laatste uitdrukking van hun gezichten lezen, met belangstelling en ze bewaren. Ik lijd mee met degenen, die ik nu iedere avond spreek en die de volgende week in een bedreigde plek van deze aarde in een munitiefabriek of god-weet-waar zullen werken – als ze dan tenminste nog maar werken mogen – maar ik registreer in mij ieder klein gebaar, iedere kleine uiting, iedere uitdrukking van hun gezicht en ik doe dat met een bijna koele en objectieve zakelijkheid. De instelling van de kunstenaar heb ik en ik geloof, dat later, wanneer ik zal voelen, dat het noodzakelijk is, dat ik alles vertel, er ook genoeg talent zal zijn.' (p. 505)